

ÇEVİRİBİLİMDE BİR ARAŞTIRMA GEREÇİ/ARACI OLARAK ÖZBETİMLEME

Ayşe Nihal AKBULUT¹

SELF-DESCRIPTION AS A TOOL FOR RESEARCH IN TRANSLATION

Abstract

The aim of this article is to emphasize the significance of texts like translator's note, preface, diary, correspondence, etc. by renaming them under the blanket term of self - description, a particular kind of description carried out by the translator as part of the process of translation. In this way, the TS scholar will be able to view the facts of translation from a different angle, namely from the insider's, the translator's personal, subjective stance. When in 1972 James Holmes named the field as Translation Studies he pointed to the fact that every recognized independent field of study should establish its own descriptive studies. Self - description will add to this field, as a long established tradition of the translator's attempt of communication with not only the reader but also the researcher. Should self - description be adopted as a convention of the translation process and is institutionalized, the translator will automatically be visible in her/his decisions, thus gaining authority. On the other hand, such categorizations should not be considered absolute instead be readily relativized with changing focal points. This article suggests that "self-description" is conventional and a commonplace for the literary translator, an invaluable database for the TS scholar. It also attempts to investigate if this may obtain for other specific fields of translation and their relevant text types, and therefore, if they contribute to the TS scholars working in different areas like translation pedagogy, criticism, history, etc.

¹ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.
Beykent Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim Tercümanlık-İngilizce Bölümü Öğretim Üyesi.

Key Words: Research, descriptive studies, self description, operative text, TS terminology.

Anahtar Sözcükler: Araştırma, betimleyici alan, özbetimin metni, işlemsel metin, çeviribilim terimleri

Amac

Bu yazının amacı ilkin, özbetimleme adını verdiğimiz ve çevirmenin yaptığı çeviriye ek olarak yazdığı metinlerin, bir düzlemde, okurun metni alımlamasına ve anlamlandırmasına veri sağlayarak destek olurken, başka bir düzlemde de, çeviribilim araştırmacısı için değerli bir araştırma araç gereci oluşturduğuna dikkat çekmektir. Ancak, böyle bir bölümlenme ve adlandırmanın çeviri olgularının değişke niteliğinin gereği olarak görece doğası de gözden kaçırılmamalı, kavramlara bakış saltıklaştırılmamalıdır. İkinci amaç ise, bu ek metinlerin, yalnızca yazın çevirmenine özgülenmiş bir yordam olmadığını, (Kırş. Akbulut 2009:7) öteki özel alanlarda metin üreten çevirmenlerin de özbetimleme yoluyla okurla iletişim kurduklarını sergilemek ve bu geleneğin tüm metin türleri için bir araştırma gereci olarak işlevsel olup olmayacağını sorgulamaktır.

Ceviribilimde Betimleyici Çalışmalar

James Holmes'un 1972'ye tarihlenen "çeviribilim bildirgesi" ile bilinçlere yükselmiş olan betimleyici çalışma gereksinmesini çeviribilim alanında çalışan araştırmacılar kısa zamanda tartışmış, tanımlamış, uygulamış ve daha sonra da bu yordamla elde edilen verilerden yararlanarak yol almıştır. Birçok başka bilim dalında olduğu gibi bu alanda da varsayımsal ve izlenimsel önermelerle yola çıkmak yerine alana olguların çerçevesi içinden bakmanın yararı hemen ortaya çıkmış; bu çalışmalar yoluyla alana bakış belirgin bir biçimde açı değiştirmiştir. Betimleyici örnekçeler üretilmiş (van Leuven-Zwart 1983; Lambert & van Gorp 1985, vb.); çeviri araştırmalarının tüm alt alanlarında uygulamalar yapılmıştır; bu tür çalışmalar ülkemizde 90'lı yılların başından bu yana hem lisans hem de lisansüstü eğitime betimleyici çalışma adı altında yansımış, uygulamadaki örnekleri bu adla anılmasa da görülmüştür (Üyepazarcı 1997). Çeviri araştırmacısının betimleyici çalışmalarda birçok yöntem ve yordamdan yararlandığını görmekteyiz; örneğin, kişisel olarak

doğrudan çevirmene odaklanarak sesli tutanaklarla bilişsel süreçleri betimlemekten, metinlere odaklanarak çevirmenin yaptıklarını ürün üzerinden izlemeye değin birçok yola başvurduğunu gözlemleyebiliriz. Işın Bengi-Öner ülkemizde betimleyici çalışmaları eğitim sürecine dizgeli olarak yansıtan ilk çeviribilimci olarak, kendi betimleyici çalışmalarından birinin amacını belirtirken bu alanda çalışmanın çeviribilim alanının kimliğini oluştururken atması gereken en temel adımlardan biri olduğunu vurguluyor. Çeviribilimci çeviriyi, örneğin, yazın eleştirmenlerinin bakış açısı, yönelimi, yaklaşımı, sorunsallaştırma biçimi, bağıntısı, yöntemi, terimi ile değil, kendi alanının araç ve gerecini üreterek incelemek durumundadır.

Araştırmacılar artık eleştirmenlerin ve (çeviri) edebiyat tarihçilerinin çevirilere ilişkin belirttikleri ve hiç sorgulanmadan kuşaktan kuşağa aktarılan eleştirel görüşlerle yetinmeyip, çeviri metinler üzerinde betimleyici araştırmalar yapıyorlar. Bu betimleyici çalışmalarda elde edecekleri sonuçların çeviri tarihi, çeviri kuramı ve çeviri uygulaması için yani çeviribilim için, ne kadar önemli olduğunu biliyorlar. (Bengi-Öner (1991) 1999:46)

Betimleyici çalışmalarla araştırmacılar, eleştirmene, eğitimciye, tarihçiye veri tabanı oluşturur; bu çalışmalarla çeviribilimciler alanın bilgi çevrenini genişletebilir, odak noktasını özgüleştirebilir (Krş. Göktürk (1986) 1994:91-). Işın Bengi-Öner, açıklamalı ve tartışmalı olarak düzenlediği *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*'nde (2001) “descriptive”/ betimleyici terimi için şu tartışmayı yürütüyor:

Bu terim *erek-odaklı çeviri kuramı* [krş. 2.3; 3.3] çerçevesinde sunulan *descriptive* kavramına işaret etmektedir. *Erek-odaklı çeviri kuramı* çerçevesinde, kuram, çeviribilimin bir alanıdır. Diğer alanlar ise bu madde altında konumuz olan *descriptive* alan (21) ve *applied* alanıdır [krş. 2.18; 3.18]. Bu kurama göre, çeviribilim görgül bir bilim dalı olduğu için amacı çeviri olgularının tamamı üzerinde *sistemli* [2.7.2; 3.7.2] bir biçimde inceleme yapmak, bu olguları *betimlemek*, açıklamak ve hatta bu olgulara ilişkin varsayımlarda bulunmaktadır. Çeviribilimin *descriptive* alanının konusu olan bu çalışmalarda elde edilen sonuçlar bir yandan kurama, bir yandan da *applied* alana sağlıklı bir veri tabanı sağlar: temelinde çeviri gerçekleri olan bir veri tabanı. Kısaca, *erek-odaklı çeviri kuramına* göre söz konusu üç alanın da *çeviribilim* içinde ayrı ayrı önemi vardır. Ancak *descriptive* alan merkez konumdadır (2001:50-51).

Sözlüklerde Betimleyici çalışma için verilen tanımların ana çekirdeği değişirse de² (krş. Berk, 2005:96-97) betimleyici çalışmalar yıllar içinde sürdürüldükçe bu alan araştırmacıların gözünde daha somut bir gerçeklik ve uygulamaların geleneksel görünümüne eklenen çeşitli boyutlar kazanmıştır (Karadağ, 2008:103). Betimleyici çalışmalar eşsüremlî ya da artsüremlî; kültür içinden ya da dışından; çevirmenin norm ve kısıtlamalarının yeniden kurulması ya da çevirmenin kendi ağzından sunulan ek metinler yoluyla gerçekleşiyor: sesli tutanaklar, sormaca metinleri, çevirmen önsözleri, vb.

Betimleyici Çalışmalarda Çevirmenin Okura ve Araştırmacıya Araladığı Kapı Olarak Özbetimleme: Özne çevirmen, betimleyici araştırmacıya, araştırma nesnesi olarak metnin yanı sıra kendi deneyimlerini sunuyor.

Özbetimleme betimleyici alana düzenli olarak eklenen bir yöntem olarak ele alınırsa araştırmacılara dizgeli biçimde birinci elden geçiş sağlayacaktır. Özbetim metinlerini dizgeleştirmeye çalıştığım bir yazıda şöyle öbelemiştım:

Özbetim metinlerini ulamlayacak olursak bunları a) doğrudan bildirimler, b) dolaylı bildirimler olarak iki ayrı başlık altında toplayarak adlandırabiliriz. Örneklersek:

a) çevirmenin notu, çevirmenin önsözü, çevirmenin diyecekleri, benzeri üst metinler, yazılı ya da sözlü çevirmen tutanakları, açıklamalar, anılar, söyleşiler, yazışmalar, bildireler, vb.

b) kimi yerde söylenmemiş olanlar, suskun kalışlar, örneğin, kapak sayfasında çevirmen adının olmaması; ayrıca söylenenlerin söyleniş biçimi, örneğin, çevirmenin kimlik bildirimini: Türkçe söyleyen, özgün dilinden çeviren, Çevirmen, Türkçeye çeviren, Türkçeye aktaran, vb. bilgiler

(Krş. Lambert ile Van Gorp, 1985)

Aslında, örneğin, yazın çevirisi tarihine bakıldığında özbetimlemenin düzyazı ya da koşuk, türlü anlatım biçimlerine; önsöz, şiir, dipnot, günce, mektup, yazışma, vb. gibi çeşitli metin türlerine bürünmüş ve itiraf, başkaldırı,

² Berk, “betimleyici çeviribilim başlığı altında “Holmes’a göre görgül bir bilim dalı olan çeviribilimin amacı çeviri süreci ve çeviri ürünlerini kendi deneyim dünyamızda karşımıza çıktıkları biçimde betimlemek ve bu olguları açıklamak ve önceden tahmin etmek için genel ilkeler oluşturmaktır. (...) Toury, betimleyici alanın olmadığı hiçbir bilim dalının tam olamayacağı iddia eder ve çevirilerin ancak erek dizgede gerçekliğinin olduğundan yola çıkarak betimleyici çalışmaları erek-odaklı çeviri kuramı kapsamında ele alır.” (2005:96-7)

özeleştir, açıklama, savunma, bağış dileme, suçlama gibi türlü biçimleri yansıtan ve çeviri metinle her türlü konumda bağ/köprü kuran, çeviribilimci terimleriyle söylersek, metiniçi büyük ölçekli yapıdaki özellikler, metinlerarası ilişkiler, dizgelerarası ilişkiler gibi; (Lambert, José & Hendrik van Gorp-1985: 52-3) ya da göstergebilimci bakış açısıyla Gérard Genette'in terimleriyle konuşursak, öte-, ara-, ileri-, yan-, ön-, üst-metin biçimleriyle (Rifat-2007: 218) çok önemli ve saygın örneklerine hemen rastlarız. Gerçi, örneklerin yalnızca bu tür yazınsal metin türleriyle ve uzlaşımalarıyla sınırlı kaldığını düşünmek de yanıltıcı olur (Bkz. Örnekler ve Ekler).

Özbetim metinlerinin içeriği çoğunlukla çevirmenin sezgisel olsun ussal olsun, çeviri edincine dayanarak aldığı çeviri kararlarını aydınlatacak bilgiyi yansıtır; ayrıca, yazar ile ya da yayınevi ile ilişkilerini, gerek çevirmen hakları açısından söz ve karar hakkı, bilgilendirilme hakkı, ücretlendirme, sözleşme gibi konuları, gerekse çevirmenin yayınevine sorumlulukları ile yayınevi siyasasını, dönemin çeviri normlarını açığa çıkaracak bilgiyi kapsar” (Akbulut 2009:5-6).

Böylece özbetim metinleri bir anlamda çevirmenin çeviri edimi içerisinde bireysel tarihini oluşturacak, bir yandan da çevirmenin metindışı görünürliğini sağlayacaktır.

Bu olguyu benzetmeli anlatırsak, çevirmenin kendini görmek için aynaya düşürdüğü imgenin kendi varlığının kanıtı olması ve onu göstermesi, diyebiliriz. (görünürlük/işitilirlik için Krş. Arrojo 1995; Venuti 1995; Hermans 1996; Karadağ 2005) (Akbulut 2009:7)

Kısacası çevirmenin odak noktasında olduğu bir tasarımı sezdirir bu metinler. Çeviri işini saydamlaştırarak son ürün üzerinde çevirmenin söz hakkını ve sorumluluk payını da çizer.

Özbetim metinlerinin kurumsallaştırılması, bu metinlerin eğitim kurumlarına, yayınevlerine, çeviri kurumlarına yansması, çeviri sürecinin bir parçası olmasıyla çeviri gerçeklerine bakışımız bir boyut daha kazanacaktır (Krş. Bengi 1996:79-84; Hermans 2007:127).

Özbetim Terimine İlişkin

Her çalışma alanı bu alanda öteki çalışanlarla iletişim kurabilmek için ortak bir dili, kendine özgü anlatım biçimlerini, kavram ve terimlerini tartışarak oluşturur. Böylece hem bu çalışma alanı hem de bu alanda araç olarak kullanılan dil gelişir. Bu kimi zaman toplumsal bir örgütlenme biçiminde, kurumsallaşarak, ekinsel bir yeniden oluşumun bir parçası olarak sürer. Örneğin, 70 ve 80'li yıllarda Türkiye'de dilbilim alanında ilkin TDK yayınlarından çıkan (1980) Berke Vardar ve çalışma arkadaşlarının hazırladığı *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nü ele alalım. O dönemde dilbilim çalışma alanı gerek dünyada gerek ülkemizde oluşum döneminden geçmekteydi ve bu alanın dili oluşmaktayken, terim sözlüğünü hazırlayanların önünde birkaç seçenek vardı. Osmanlıca terimlerden yararlanabilirlerdi. Batı kaynaklı sözcükleri Türkçe okunuşlarıyla benimseyebilirlerdi. Onlar bir devrim ve dönüşüm içinde olduklarından o sırada ülkede geçerli dil normlarına koşut olarak terimlerini Öztürkçeye yaslanarak oluşturdular. Türkçenin geleneksel kök ve eklerinden ve işlek türetme kurallarından yararlanmayı seçtiler.

Hem dünyaya açılma, hem de anadilinin öz kaynaklarından yararlanma terim alanında birbirini bütünlüyci iki yöneliştir.

(Vardar 1980:9)

Böylece, dil ve yazın alanlarında bilinçaltımızda terimlerin Osmanlıca ya da Batı dillerinden doğrudan aktarma yerine, tartışarak, üzerinde düşünerek anadilden türetilmesi geleneği yer etmiştir. Bu geleneğe dayanarak 90'lı yıllarda çeviribilimde de benzer bir çaba yürütülmüştür. Bengi-Öner *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*'nü işte böylesi kaygılarla, alandaki gelişmelerin izini sürerek hazırlamıştır:

Bilim dalının ve terimlerinin sağlam temeller üzerine yerleştirilebilmesi için, öncelikle kullanılmakta olan terimleri betimlemenin, sonra eleştirici bir bakış açısıyla sorgulamanın ve elde edilen sonuca göre, önerilerde bulunmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. ((1992) 2001: 14)

Son yıllarda, ülkemizde toplumsal-tarihsel gelişmeler doğrultusunda Türkçenin odaktaki konumu bir ölçüde çevreye savrulunca Öztürkçenin gerekliliği ve konumu tartışılmaya başlandı. Öztürkçe kullanım sorgulanır oldu. Öztürkçeye yabancılaştık. Artık devrimin tamamlandığını söyleyenler de var.

Devrim doğası gereği bir devrim değil midir oysa? Devrim durunca karşıdevrim başlamaz mı? Türlü nedenlerle ve ekinel dönüşümler yüzünden sözcüğün ya da terimin Osmanlıcasını ya da sözcüğü türeten batı dilinin doğrudan yansımaları yeğler olduk.³

Özbetim sözcüğünü kullanarak hem birinci gelenekten hem de bu son gelişmeden bir pay çıkarmak istedim. Örneksime olarak Hans J. Vermeer'in *skopós* terimini de gösterebilirim. Vermeer, kuramının "hedef, amaç, gaye, kasıt, erek, niyet" anlam alanına yayılan yaklaşımını Yunanca bir sözcikle adlandırırken, bir terim oluşturma kaygısıyla dikkati özellikle belli bir noktaya çekmeyi ve gündelik dilden sıyrılarak çeviribilime özgü bir anlatım kurmayı amaçlamıştır ((1996) 2007: 3).

Özbetim metinlerine daha önce çeviribilimde betimleyici alanda var olan örneklerde içkin/örtük olarak değinilmekle birlikte, bu alanın anlamının tam olarak ayrıştırıldığına, bir alt ulam olarak anıldığına pek az rastlanır. Örneğin, José Lambert ile Hendrik van Gorp'un betimleyici çalışmalar için 1985 yılında hazırladığı örneklerde büyük ve küçük ölçekte dikkate alınması gereken birimler son derece ayrıntılı anlatılmıştır. Ancak, her araştırmanın kendi doğası gereği, belli noktaları vurgulayacağı, belki başka bir çalışmada örtük bırakılacak değişik noktaların özellikle vurgulanarak açılacağı da anlaşılmaktadır (Lambert ile van Gorp-1985: 52-53). İşte özbetim bu noktada belli bir vurgu gereksinmesinden ortaya çıkmıştır. Sözü geçen örneklerde özbetim "*metatexti*" başlığı altına uymaktadır. Vurgulanan nokta, metne çevirmenin bireysel tarihi içinden bakmanın yoludur. Burada özbetim, başka inceleme ve araştırma durumlarında bu başlık altında türetilebilecek öteki terimlerden işte bu açıdan farklıdır (Krş. Hermans 2007: 51)⁴.

Bu alanla örtüşebilecek başka bir terim örneği de yazıbilim dalından verilebilir. Metni, içinde olduğu ekinel ve siyasal bağlamı incelemeye ve yazınsal alımlamayı yönlendiren metin dışı etkenleri değerlendirmeye çalışırken geliştirilmiş bir anlam alanı da Genette'in "*ötemetinsellik*" terimi ve onun

³ Öğrencilerimiz de sözleri dinlensin, yetke konumuna geçsinler diye saygın konumdaki bazı büyüklerinin kullandığı sözcük ve terimlere öncelik veriyor, onları yansılıyor. Saptamak yerine tespit etmek, çoğuldize yerine polisistem, vb. gibi Sakine Eruz ile bu konuyu tartıştığımızda onun görüşü de şöyle bir noktada yoğunlaşmıştı; bunu da aktarmak isterim: "Belki bir konu daha var bu alanda, uzmanlık dili de popüler dile yöneliyor ve Türkiye'de dilde de geriye dönüş yaşandığından bu tür kavramların kullanılması yeğleniyor, belki de uzmanlık dilini popüler dilden ayırmak için de, yani tam bu durumda da bu tür kavramların kullanılmasında çeviribilim alanında çalışanlar ısrarcı olmak zorunda."

⁴ Hermans bu olguyu değişik başlıklar altında tartışır: self-description; self-observation; self-reference; self-reflection; second-order observation.

“yanmetinsellik” gibi alt ulamlarından oluşur (Rifat 2007: 218). Bu terimler başka birçok alanın (kitle iletişim, müzik, resim, vb.) yanı sıra çeviribilimde de kullanılmaktadır. Öte yandan, bu terimleri çeviribilim için kullananlar terimlerin bu alan için kimi kısıtlamalarını tartışmaktadır. Bu terimler çeviribilim araştırmalarında kullanıldığında, örneğin, Urpo Kovala’nın önemle belirttiği gibi, çeviri gerçeklerini kaçırarak, gölgede bırakan, tam açıklayamayan bir nokta hep kalacaktır⁵ (Kovala 1996:120).

Başka bir alanın kavramlarını, terimlerini, yöntemlerini, örnekçelerini kendi alanına taşıyan araştırmacıların karşılaştığı ana kısıtlamalardan biri de bu açı değişikliği ya da uyarılma güçlüğüdür. İşte bu noktada alan, kendi araçlarını üretme çabasına girmek zorundadır (Holmes, Kuhn, vb.) (Krş. Rifat 2007:4-9)⁶. Tıpkı, çok daha özgül bir düzlemde, betimleyici çalışma yapan çeviribilim araştırmacısının odaklanmak istediği noktaya göre her çeviri etkinliğinde karşılaştığı o tikel örneğe özgü bağıntıları gözetmek kaygısıyla kendi sorularını, yönelimlerini belirlerken giderek terimlerini de üretmesi gibi. (Krş. Lambert & van Gorp-1985:44) “As every translation is the result of *particular* relations between the parameters mentioned in the scheme, it will be the scholar’s task to establish *which* relations are the most important ones.”

(“Her çeviri, çizelgede belirtilen değiştirgenler arasındaki özgül bağıntıların sonucu olduğundan, araştırmacıların üstleneceği görev, en önemli bağıntıların hangileri olduğunu belirlemek olacaktır.”)

⁵ Kovala, Genette’in metin dışı öğelerin işlevini bir metnin iyi okunması olarak saptadığını belirtiyor. (Genette 1987: 183) Ancak yanmetinler (paratext) belli bir toplumun belli bir noktadaki tüm söylem evrenini, başka deyişle ekinsel bağlamını yansıtır. (Kovala 1996:135- 137) Kovala bu yazısının sonunda şöyle diyor: “The basic assumption in this article has been that paratext controls reading, and thereby the way that a text is received. However, the question remains, are we also assuming a passive reader who does not think for himself/herself? After all, it is possible to think that the reader is independent enough to form his /her own concretization of the text in spite of the interpretations suggested in the prefaces, notes, blurbs, advertisements, illustrations, or reviews.” (141) Ayrıca, Kovala çevirinin özgün doğasına ilişkin şu saptamaları da yapıyor (120): “Genette’s seminal research on paratexts is valuable in that it attracts attention to phenomena that have been considered trivial or marginal, but which he proves to be interesting in view of questions of textuality and reception (see Genette 1987). He ignores, however, the case of translated literature, which has special characteristics of its own regarding its position within culture. The mediation process of translated literature is a process of the second degree, in which a work is transferred into another language and into a different cultural context, one might well say that we are dealing with a different work altogether (Varpio and Szopori Nagy 1990: 12-13; cf. Oittinen 1993:4) In this process, the need for mediation is naturally much more urgent than in the case of original literature, because the work is often far from its recipient historically and culturally.” Bu konuda başka çeviribilimcilerin de benzer görüşleri vardır. (Krş. Lefevre 1992a, 1992b)

⁶ Örn. Gösterge Eleştirisinde: “Metnin Sesi”, “Önmetin”, “metin”, “metin sonrası” terimleri

ÇEVİRİBİLİMCİLERE GÖRE BETİMLEYİCİ ÇALIŞMALARIN VE ÖZBETİMLEMENİN ÖNEMİ

Çevirmenin Konumundaki Dönüşüm: sessiz, görünmez, “ne yaşar ne yaşamaz” bir konumdan, görünen, konuşan, karar alan ve kararlarını saydamlılaştıran, paylaşan, etkin çevirmene ilişkin

Yıllar içinde çevirmen odaklı bir çeviri anlayışımızın oluştuğu tartışılmaz bir gerçek. Soyut ve ülküselleştirilmiş birtakım kavramlara, eşdeğerlik, sadakat, vb. ögelere dayalı çeviri anlayışının günü geçmiştir. Çeviri artık çevirmenin başrolü oynadığı bir etkinlik olarak görülmektedir. Çeviribilimde birkaç değişik görüş açısından çevirmenin konumunu ve onun metne ilişkin bildirimlerini gözden geçirmek istiyorum.

Skopos kuramı göreceli bir kuram olduğundan birçok başka kavram gibi çevirmenin “uzman”lığını da görecelendirir ve “doğal arabulucu” adı verilen bir beceriye indirger. İki somut metin arasındaki bir ilişkiyi belirlemek için eşdeğerlik kullanılacaksa, betimleyici bir terim olarak ele alındığında skopos açısından şöyle bir tanım ortaya çıkar:

Eşdeğerlik tanımının doğurduğu güçlük Toury'nin buyurgan örneklerden kaçınmak ve bütünüyle betimleyici düzeye bağlı kalmak gibi (haklı) bir çabasından kaynaklanıyor (Toury 1985) (3) Öte yandan, eğer (yukarıdaki) birinci sav doğruysa, yani, eylem her zaman belli bir bakış açısından yola çıkarsa, en kılı kırk yaran betimleyici işlem bile – uygulamada çok küçük bir ölçüde olsa da, en azından yöntemsel olarak- betimleyenin kendi (kültürel) konumu dolayısıyla ‘önyargılı’dır. Bu bakış açısına göre, bir betimleme kaçınılmaz olarak kültüre-özümlenen öğeler içerecektir. (“Idio-kültür” için yukarıya bkz.; krs. Örn. Toury'nin “sözde çevirileri”) Böylece, eşdeğerlik kültüre-özümlenen bir kavram haline gelmektedir. Vermeer: *dipnot 3*: Bir çevirinin betimleyici bir çözümlemesi iki yaklaşımı kapsar: çeviriye ilişkin kavramları belli bir kültür (ya da toplum) içerisinde çözümleyen kültür-içi yaklaşım, ve bir kültürün çeviri kavramlarını kültür birimleri olarak çözümleyen dışarıdan yaklaşım (krs. Vermeer + Witte 1990, 135-143)” Vermeer (Ayşe Handan Konar) 2007(1996): 44; 122).

Vermeer'in bu ulamlaması içinden bakarsak özbetimleme ilk bakış açısı kapsamına girmektedir, çevirmenin okuruna ve dolayısıyla araştırmacıya sunduğu ek ya da hazırlayıcı ya da açılımlayıcı bilgi, metne kültürü içinden bakmaya olanak sağlar. Araştırmacı, çevirmenin omzunun üzerinden bakarak onun gözünün takıldığı noktayı yakalar böylece. Okur böylece çevirmenin yetke çevrenine ya da alanına girer ve metni çevirmenin yönlendirdiği anlama göre

oluşturur. Çevirmenin çeviri işleminde kazandığı odak noktası özbetimleme metinleriyle perçinlenmektedir.

Andrew Chesterman, nedensel bir çeviri örnekçesi bağlamında inceleme yapıldığında, çevirmenin çeviri gerçekliğinin merkezini tuttuğuna, çekirdeğini oluşturduğuna inanmaktadır. Çeviri kuramları ile kuramlardan daha somut bir inceleme yordamı olan çeviri örnekçelerinden söz ettiği yazısında *karşılaştırmalı örnekçeler* ya da *süreç örnekçelerine* yeğlediği *nedensel örnekçelerin* ötekilerden farklı olarak, çeviri gerçeklerini açıklamak için “ne?”, “ne zaman?”, “ardından gelen ne?” gibi soruların yanı sıra “neden, niçin?” sorusuna da yanıt aradığını belirtir (2000:19).

With respect to the causal model a crucial role is played by cognitive causes, in the mind of the translator. We could also call these proximate causes, because these are the ones that are most immediately responsible for the appearance of a given feature in a translation profile. Why this additional phrase in this translation, why this reduction of repetition? First answer: because the translator decided to translate in this way. We can then go on and ask why the translator made this decision, but insofar as explanatory hypotheses appeal to situational factors such as translation norms, it must be borne in mind that these only actually affect the translation via the translator’s own mind. This realization places the translators themselves at the center of the causal model (2000:26).

(Nedensel örnekçede çevirmenin zihninde bilişsel nedenler yaşamsal bir rol oynar. Bunlara etkin nedenler diyebiliriz çünkü bunlar, çevirmen profilinde belli bir özelliğin ortaya çıkmasında birinci dereceden sorumlu nedenlerdir. Bir çevirideki özgün metne eklenmiş bir tümcenin nedeni nedir; bir başkasında bir yinelemenin aktarılmamasının nedeni ne olabilir? İlk akla gelen yanıt şudur: Çünkü çevirmen böyle çevirmeye karar vermiştir. İkinci adımda, peki, çevirmen neden bu kararı vermiş olabilir, sorusu akla gelebilir; ancak, bu durumu açıklamak için kurduğumuz varsayımlar çeviri normları gibi durumsal etkenlere başvurursa da, bunların da çeviriyi etkileme biçiminin ancak çevirmenin kendi zihni yoluyla olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu gerçeğin anlaşılması çevirmeni bir kişi olarak nedensel örnekçenin merkezine oturtur.)

Kuşkusuz, Chesterman dış etkenlerin de ayırındadır; çevirmen kararlarının tek başına bu dış etkenler ve kısıtlamaların güdümünde olmadığını, çevirmenin öznelliğinin bir süzgeç gibi araya girmesinin önemini vurgular. İşte bu nedenle, bu bakış açısına göre, çevirmen, çeviri gerçekliğinin odağına yerleştikçe, kendi çeviri kararlarını, seçimlerini ve edimlerini

gerekçelendirdiği, ilk elden açıkladığı özbetimleme metinleri de önem kazanmaktadır.⁷

Başka bir açıdan bakıldığında, son yıllarda artan bütüncü araştırmaları bağlamında elde edilen sonuçlara göre, KM ya da EM gelenekleri dışında, koşut metin çalışması süreçleri sonunda ortaya yeni bir tür çıkmıştır artık: Çeviri Metin (*translatum*). Bu çeviribilimdeki geleneksel iki boyutlu metin anlayışına eklenen üçüncü boyuttur. Kaynak ve erek metin geleneklerinin tüm renklerini gökkuşağı gibi içinde barındıran ama bunların dışında bir metin türüne özgüdür her üretilen Çeviri Metin (Krş. Eruz-2000:15)⁸.

Yazarın metnini yazarın olmayan bir dilden, anlatımdan, yeni bir kanaldan okurken ya da dinlerken yazarı okuduğumuzu ya da dinlediğimizi varsayarken bu üçüncü metin türü geleneği içindeyizdir aslında. (Krş. Even-Zohar: “translated literature” kavramı, 1978) Chesterman bu türe “üçüncü düzgülü” adını veriyor:

Corpus research on translation universals could also be said to share some basic assumptions, such as the idea that features specific to translations are worth seeking in their own right, not as evidence for poor translations; that translations constitute a text-type of their own, a “third code”, neither source nor wholly target; that we have a (potentially) universal concept of translation available which can apply to all cultures and all ages; and that there is some

⁷ Ancak, ilk elden de olsa kimi kez özbetim metinlerinde güvenilirlik sorunları çıkabileceği göz ardı edilmemelidir: “Özbetim metinleri çevirmenin öznelliği içinden nesnel bulgulara erişme yolunu açtığı için de; araştırmacının hem çeviri olgularının içerisinde hem dışardan bakışı yakalayabilmesinin temelini attığı için de, araştırmanın güvenilirliğini artıran bir yordam. Öte yandan, özbetim metnini üreten çevirmen özedönük bakışında nesnelliği başaramıyor olabilir, yaptığını sandığı şeyi yapmadığı ortaya çıkabilir. Çoğu kez çağının çeviri söyleminin dümen suyunda açıklamalar yapma eğiliminde olan çevirmen, uygulamalarında putkırıcı da davranırsa bunlardan söz ederken yaygın söylemi aşamayabilir; örneğin, metnini kurarken kolaylıkla verdiği birtakım kararların bilincine varmayabilir, söze dökemeyebilir. Bu yüzden, ilk ağızdan, kaynaktan alınan bilgilerin, özbetimlenen ürüne, başka deyişle, sözü edilen çeviriye de vurularak değerlendirilmesi gereği göz ardı edilmemeli. Bu üst değerlendirme için de yine özbetim metinleri çevirmenin amaçlarını ele verecek, çevirmenin *skoposunu*, öteki diyeceklerini, koşullarını ve normlarını kestirmek açısından ipuçları sunacaktır araştırmacıya. Böylece özbetim, çeviribilimciye yönelik yanlış kestirimleri, önyargılı yaklaşımları engelleyecek, yüksek güvenilirliği olan, değerli, gerçek zamanlı, çeviriyle neredeyse eşzamanlı ve eşbilençli veri tabanı sağlayacaktır.” (Akbulut 2009:10)

⁸ “Daha sonra yayımlanan bildiriler ve tartışmalar (Sowinski 1983: 26; Güllich/Raible 1972) sürecinde metinlerin iletişimsel boyutlarının önemi vurgulanır. Yine bu tartışmalar çerçevesinde Dressler ‘*Metindilbilgisi çerçevesinde çeviride değişmezlik sorunu*’ adlı bildirisinde “*çeviri metni*”ni de bir metin türü olarak ele alır ve çeviri metinlerinin özgül özellikleri dile getirmeye çalışır. Dressler çeviri metinlerinin amaçlarının kaynak metinle örtüşmediği için, çeviri metinlerin (erek metinlerin) ayrı bir metin türü olduğunu savunur (Dressler 1975:106). Dressler tezlerinde çeviride eşdeğerlik konusuna da eleştirel yaklaşır ve bu eşdeğerliğin çevirinin doğası gereği ‘simetrik’ olamayacağını belirtir (Dressler 1975: 107-7)” (Eruz 2000:15) (Dressler 1975.107, alıntılan Eruz 2000.15).

reliable way of deciding what translations to include in a corpus and what to exclude (for instance on the parameters of professional vs amateur, native vs. non-native, or even good vs. bad; after all bad translation is still a translation, of a kind...) (Chesterman 2007:13) (Krş. Tymoczko 1998:1-2)⁹.

Doğal olarak bu türün kendine özgü koşulları araştırmacının öncelikle göz önünde tutması gereken öğelerdir. Çevirmen özbetimiyle okuru kendi yanına çeker ve okurun çeviri metni kendine özgü penceresinden görmesini kolaylaştırır.

Son olarak bir başka bakış açısından, bağıntı kuramının çeviriye bakışından gözlem yaparsak özbetim metinlerinin işlevsel olduğu görülür: çevirmenin yazarı aradan çıkararak okurla doğrudan iletişim kurma çabası, okurun en az çabayla en çok kârı elde etmesine olanak hazırlar. Bu kurama göre amaç, “harcanan zihinsel çaba karşılığında erişilebilecek en bağıntılı bilgi” olduğuna göre işlem maliyeti çevirmenin doğrudan tanıklığı ile azaltılır (Gürkan Doğan-1996:133; Krş. Ernst August Gutt *Translation and Relevance. Cognition and Context*. Manchester: St. Jerome Publishing 2000).

Merkeze yerleşen, sesi çıkan, “Ben buradayım” diyen çevirmenin tanıklığı birçok durumda birçok soruya yanıt verebilecektir, ancak, tıpkı Genette’in yazınbilim terimlerinin çeviribilim alanına özgü metin türünü, ÇM (*translatum*) adı verdiğimiz olguyu incelerken yeterli olamaması gibi, özbetim metinlerinin de kuşatıcı, her soruyu yanıtlayıcı, “her derde deva” olamayacağını görebilmek; çevirinin göreceli doğasını tek bir deðişkene bağlayacak biçimde yorumlamanın sakıncalı olacağını gözden kaçırmamak gerekir.

⁹ Bütüncü çalışmaları ile bu üçüncü metin türünün özellikleri betimleyici çalışmalarla belirlenebilecek: “Corpus translation studies (CTS) has emerged at a critical time in the discipline of Translation Studies. Growing out of corpus linguistics and thus inherently having an allegiance to linguistic approaches to translation, CTS at the same time marks a turn away from prescriptive approaches to translation toward descriptive approaches, approaches developed by scholars over the last thirty years, notably by polysystems theorists such as Itamar Even-Zohar, Gideon Toury, and André Lefevere. CTS focuses on both the process of translation and the product of translation (cf. Holmes 1988: 67; Bassnett 1991: 7), and takes into account the smallest details of the text chosen by the individual translator, as well as the largest cultural patterns both internal and external to the text. It builds upon the studies of scholars working in the descriptive approach to Translation Studies, and those of scholars who have worked with corpora themselves, albeit corpora that have been manually assembled, examined, and analyzed. The essays collected here illustrate that, although the materials of corpora are based upon the language medium of translations, interrogation of corpora can nonetheless serve to address not simply questions of language or linguistics, but also questions of culture, ideology, and literary criticism. Modes of interrogation — as well as care in the encoding of metatextual information about translations and texts — allow researchers to move from text-based questions to context-based questions. The flexibility and adaptability of corpora, as well as the openness of the construction of corpora underlie the strength of the approach.” (Tymoczko-1998:1-2)

Özetim Metinlerinin Araştırmacı Açısından İşlevselliği

Bu çalışmada ikincil olarak sorgulamak istediğim nokta, yazınsal metinlerde çok bildik olan bu tür çevirmen girişimlerinin (bkz. Akbulut *Litera* 2009), başka metin türlerinde de görüldüğünde incelemecilere yine veri tabanı oluşturup oluşturamayacağı. Bunun için bilgilendirici metin türlerinin çevirilerine yazılan çevirmen önsözleri ya da çevirmen notları, başka deyişle, özetimlerden oluşan örneklem için sonuçlar çıkarılacak. Özetim metninin amacı, içeriği, hedef kitlesi, okurun alımlamasına ekledikleri, böylece, içerdiği alımlamayı kolaylaştırıcı öğeler gözlemlenecek.

Ceviribilim Araştırmacısına Gereç: Anlatımsal Metinlerde Özetim

Yazın çevirmenlerinin kaleminden çıkan özetim metinlerinin çeviribilimde yapılan araştırmalar için işlevselliğini sergileyen önemli bir örnekten söz etmek istiyorum. Ayşe Banu Karadağ, betimleyici çalışmaların çeviri tarihine ışık tutmak için çok kez yöntem olarak benimsendiğini belirtir ve aslında kendisi de bunun bir örneğini sergiler.¹⁰ Karadağ, toplumsal geçmişimize ilişkin bir kavramı, Türkiye çeviri tarihi bağlamında irdelediği *Çevirinin Tanıklığında 'Medeniyet'in Dönüşümü* adlı kitabındaki “Batı Medeniyeti Mitosu *Robinson Crusoe*’nun Osmanlıcadaki Çeviri Macerası Üzerine” bölümünde, bu romanın Osmanlıcaya yapılan üç çevirisini Hans J. Vermeer’in Skopos Kuramı ışığında okuyacağını belirttikten sonra, sorguladığı “uzman olarak çevirmen”, “eylem olarak çeviri”, “amaç”, “çeviri işini başlatan işveren”, “çeviri işi” gibi kavramların izini sürerek bu çevirilere ilişkin betimleyici bir çalışma sürdürür (2008: 107-181).

Ayrıca, betimleyici çalışmaların tarihe tuttuğu ışığın ayırında olan incelemeci, inceleme konusu olan çevirilerin yazar ve çevirmen dipnotlarını, (2008:166-176) çevirmen önsözlerini (Eklerde: “Dibace-i Hikaye-i Robenson”- Ahmed Lütfü- s. 207-8, “Birkaç Söz”-Şükrü Kaya- s. 210, “İfade-i Mütercim-Ş. Sami- s. 212-3, “Birkaç Söz”-Mehmed Ali- s. 216-7) ayrıntılı olarak değerlendirir. Karadağ, benim özetim metinleri adı altında topladığım, çevirmenin okuruna doğrudan seslendiği, çevirmenin notu, çevirmenin önsözü,

¹⁰ Bu dönemde (Tanzimat) yaşanan birçok değişim ve dönüşüm ve bu dönüşüm ve değişimlerdeki çevirinin rolü çoğuldizge yaklaşımıyla irdelenebilmiştir. Çoğu araştırmacı, Even-Zohar’ın kuramsal çerçevesiyle dönemi anlamlandırırken, Gideon Toury’nin erek-odaklı betimleyici yaklaşımıyla çevirileri incelemiş ve “kültür” vurgulu ilginç sonuçlara varmıştır.

sonsözü gibi metinleri, bu araştırmasında varsayımını açıklamak ve araştırma sorusuna yanıt vermek üzere değerlendirir (Krş. Akbulut 2009-Ekler).

İşlemsel Metinlerde Özetim Çeviribilim Araştırmacısına Gereç Olabilir mi?

Aynı olgunun başka metin türleri için de geçerli olup olmadığını sorgulamak için bu alanda yapılan çalışmaların daha az olduğunu gözlemledim. Bu sınırlı evren içinden rastlantısal olarak seçtiğim, Türkçeye yapılan çevirilere yazılmış özetim metinlerinden oluşturduğum örnekleme yukarıda belirtilen ölçütler açısından inceleyerek bu soruyu ele almak istiyorum.

Örneklemin Kısa Betimlemesi:

Ele alınan 5 özetim metni tıbbi bitkiler, haritacılık, aile hekimliği, mimarlık ve eğitimde ölçünlemeyi ele alan işlemsel metinlerden oluşuyor.

1.

Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi / Journal of Medical Ethics, Law and History
2004:12:274-278

Alman bilim adamı Joseph v. Sontheimer 1840'ta Arapçadan Almancaya çevirdiği İbnü'l –Baytar'ın “el-Mufredat” adlı yapıtını çeviren Dt. Ahmet Doğan Ataman, “İbn-ül Baytar'ın Sarı Sabır (Aloe Vera) için yazdıkları” başlığını koyduğu çevirisini, yazarın önsözü, bir başka yazarın bu bitki üzerine söyledikleri ile özgün yapıtın bir bölümünü derleyerek oluşturmuş ve bir de özetim metni yazmış. Çevirmen yazara ve Alman çevirmene ilişkin kısa bilgi veriyor, neden özellikle bu yazarın bu yapıtını ve bu bölümleri seçtiğini açıklıyor. Kendisinin metnin üçüncü elden aktarıcısı olduğunu bildiği halde (Almanca) metne “sadık” olarak, bu metni hiç değiştirmeden konunun araştırmacılarına vermek istediğini belirtiyor. Çeviriyi yapma nedenini, günümüzde bu bitki üzerine olumlu, olumsuz her türlü değerlendirme yapıldığından, konuya bir katkıda bulunmak ve 750 yıl önceki bakış açısını sunmak olarak açıklıyor.

(http://tipetigi.turkiyeklinikleri.com/abstract-tr_35008.html)

2.

Kadastro 2014 Gelecekteki Kadastral Sistem İçin Bir Vizyon. Jürg Kaufmann, Daniel Steudler, 1998 (Çeviri: Tahsin Yomralioğlu, Bayram Uzun, Osman Demir)

Uluslararası Haritacılar Birliği FIG'in 1994 yılında hazırladığı bu metnin çevirmenleri kendi alanları için böylesi önemli bir metnin çevirisinin ve bu yüzden “konunun gündeme gelmesinin” gecikmesi karşısında harekete geçip “Türkçe literatüre katkı sağlayarak, bu alanda uğraş verenlere yardımcı olmayı amaç edindik” lerini belirtiyorlar. Ayrıca, “raporun orijinalliği bozulmadan, ifadelerin doğrudan çevirisi yerine, mülkiyet yapımıza uygun anlam bütünlüğünü yansıtacak tarzda bir tercüme yapılmaya çalışılmıştır. Yine de bazı tereddütleri ortadan kaldırmak için Türkçe terimlerin İngilizce karşılıkları verilmeye çalışılmıştır” diyerek aldıkları çevirmen kararlarını da belirtmişlerdir.

(<http://74.125.77.132/search?q=cache:IeTpHDdeQsYJ:www.fig.net/cadas tre2014/translation/c2014turkish.pdf+Kadastro+2014&hl=tr&ct=clnk&cd=1&gl=tr>)

3.

World family doctors. Caring for people.Europe.

Aile Hekimliği / Genel Pratisyenlik Avrupa Tanımı, WONCA EUROPE – 2002 AVRUPA TANIMLARI (Türkiye Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği Yayınları – 3)

WONCA Europe (ESGP/FM)'nin belgenin tüm dünyada yayılması ve çoğaltılması yönündeki isteği ve açık oluruyla Türkiye Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği (TAHUD) tarafından yayınlanan özgün metnin çevirisinin tek bir çevirmeni yok. Bir çeviri kurulu (Doç. Dr. Okay BAŞAK , Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Aktürk – EQuIP Türkiye Temsilcisi, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği AD., Yrd. Doç. Dr. Pınar Topsever – Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği AD.) ve bir çeviri editörünün Doç. Dr. Okay BAŞAK Türkiye adına EURACT Konsey üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi , Aile Hekimliği AD Başkanının çalışmaları sonucunda okurla buluşan bir metin. Çevirmenlerin konuya ilgisinin özenle belirtildiği önsözde metnin amacı da açıklanıyor:

“Bugün elimizde tüm Avrupa için standart oluşturabilecek derli toplu bir belge bulunmaktadır. Bu belge ülkemizde disiplinimizin gelişimi sürecinde elimizde çok önemli bir silah olacaktır.” Çeviri yöntemini ve kavram, terim çalışmalarını açıklayan çevirmenler okura açıklayıcı bilgilere veren eklerden de söz ediyor.

www.fig.net/cadastre2014/translation/c2014-turkish.pdf

4.

Bauhaus ve Sonrası. Tom Wolfe. (Çev. Prof. Feyyaz Erpi)1996 Mimarlar Derneği Yay.

Daha çok kitap üzerine kısa bilgi veren bu önsözde çevirmen, özgün yapının ve kendi çalışmasının anlatım biçimleri üzerine ipuçları sunuyor. Yazarın hoşsohbet, giderek delidolu anlatımının kitabın adına da (*From Bauhaus to Our House*) yansıdığını, kendi seçtikleri başlıktan da bu anlatım biçimi yansıtamayışlarının anlaşılacağını belirtiyor.

<http://www.md1927.org.tr/?icsayfa=1&SayfaID=2>

5.

Uluslararası Biyokimya ve Moleküler Biyoloji Birliği Eğitim Komitesinin Tavsiyeleri *Moleküler Yaşam Bilimlerinde Ph.D. Derecesi İçin Standartlar*

F. Vella, Leopoldo de Meis, Alan H. Mehler, Wilfried Rombauts, Harold B. White III, E.J. Wood

Çeviren: Hikmet Geçkil. İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Malatya 2000.

Adı çevirmen önsözü olmakla birlikte standartların kısa bir tarihini veren ve işlevini anlatan bu yazı özgün metnin hangi dillere çevrildiğini sayarak, ülkemiz için hayırlı olmasını diliyor. Çevirinin bir uzman tarafından ikinci okumasının ve bir terim çalışmasının yapıldığını öğreniyoruz.

www.inonu.edu.tr/dokuman/PhDstandards.pdf

Yukarıda özetlenen küçük oylumlu çalışmayla bile işlemsel metinlerin çevirmenlerinin çevirdikleri metinlere yazdıkları özbetim metinlerinin de gerek

metnin okurlarının gerekse araştırmacıların metni alımlaması ve kullanması açısından işlevsel olduğu görülmektedir. Kimi durumlarda özgün metnin özeti, işlevi, yazarına ilişkin bilgileri vermekle yetinen çevirmen kimi zaman önsözünde çevirisine ilişkin can alıcı ipuçları, kimbilir hangi araştırmacının hangi sorusunu yanıtlayabilecek bilgiler de sunuyor.

Sonuc

Özbetim metinlerinin çeviribilim araştırmalarında önemli olduğunu, çeviri alanının kendine, başka alanların penceresinden bakarak değil kendi yordamlarının anahtarlarıyla kapılar açması gerektiğini belirtmeye çalıştığım bu yazıda, çeviri nesnesi olmuş hemen her metne çevirmenin yazabileceği yan metinlerin hem okur hem de araştırmacı için işlevsel olabileceğini sergilemeyi amaçladım. Özbetimenin, çevirmenin öze dönük bakışındaki özelliğinin getirdiği kısıtlamalar da gözden kaçırılmadan değerlendirildiğinde, çeviriye ışık tutan yanının önemli olduğunu ve bu geleneğin kurumsallaştırılarak ama kutsallaştırılıp saltıklaştırılmadan eğitime ve piyasaya yansıtılması gerektiğini görüyorum.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Ayşe Nihal (2009) ‘Çeviride Özbetimenin Önemi’ *Litera* (21)1-19.İst.Üni. Ed.Fak.
- AKBULUT, Ayşe Nihal (2009a) ‘Güney Amerika Şiirinde Özbetimleme’ *Ç.N. Çeviri Edebiyatı Dergisi*. (7)125-132.
- ARROJO, Rosemary (1995) ‘The Death of the Author and the Limits of the Translator’s Visibility’, *Translation as Intercultural communication* (ed. M.Snell Hornby, Z. Jettmarova, K. Kaindl), Amsterdam: John Benjamins.
- BENGİ ÖNER, Işın (1992) ‘Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru’. *Metis Çeviri*. (20/21)156-198.
- BENGİ ÖNER, Işın (1996) “Söylem ve Çeviri”. *Söylem Üzerine*. 79-113 Yay. Haz. Ahmet Kocaman. Ankara: Hitit Yayınevi.
- BENGİ ÖNER, Işın (1999) *Çeviri bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?* İstanbul: Sel Yayınları.
- BENGİ ÖNER, Işın (2001) *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayınları.
- CHESTERMAN, Andrew (2000) ‘A Causal Model for Translation Studies’ *Intercultural Faultlines*. (ed. Maeve Olohan) 15-28. UK: St. Jerome.

- CHESTERMAN, Andrew (2007) 'On the Idea of a Theory' *Across Languages and Cultures* 8 (1) 1-16.
- DİZDAR, Dilek (1992) 'Zerdüş Neden Böyle Dedi?' *Varlık Dergisi* Temmuz (1018)30-33 (İki Ucu Dikenli Değnek: Çeviri Dosyası) İstanbul.
- DOĞAN, Gürkan (1996) 'Söylemin Yorumlanması' 114-146. *Söylem*. Ankara: Hitit Yayınları.
- ERUZ, Sakine (2000) *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler. Studien zur Deutschen Sprache und Literatur*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (1978a) 'Polysystem Theory'. *Poetics Today*. (1-2. Autumn) 287-310.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (1978b) 'The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem.' J. S. Holmes et al. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: ACCO, 117-127.
- EVEN-ZOHAR,, Itamar (1987) 'Yazınsal "Polisistem" İçinde Çeviri Yazının Durumu', *Adam Sanat*, 14 Ocak:58-68.
- GENETTE, Gérard (1987) 1997) *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. (Tr. Jane E. Lewin) New York: CUP.
- GÖKTÜRK, Akşit (1986) 1994 *Çeviri dillerin dili*. İstanbul: YKY.
- GUTT, Ernest August. (2000) *Translation and Relevance. Cognition and Context*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- HERMANS, Theo (1996a) 'The Translator's Voice in Translated Narrative' *Target* (8)1:23-48.
- HERMANS, Theo (1996b) 'Çeviri Anlatıda Çevirmenin Sesi' (Çev. Alev Bulut) *Kuram* (15) 63-68.
- HERMANS Theo (2007) *The Conference of the Tongues*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- HOLMES, James S. ((1972) 1988) 'The Name and Nature of Translation Studies' *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi.
- HOLMES, James S. (2000) "Çeviribilimin Adı ve Doğası" (Çev. Ayşenaz Koş) *Çeviri(bilim) Nedir?* Yay.Haz. M. Rifat İstanbul: Dünya.
- KARADAĞ, Ayşe Banu (2005) 'Dipnot Kullanıl(may)an *Katip Bartleby* Çevirileri Üzerine Neler Söyleyebilir bir "Çevirmen-Eleştirmen"?. XIX Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- KARADAĞ, Ayşe Banu (2008) *Çevirinin tanıklığında 'medeniyet'in dönüşümü*. İstanbul: diye.
- KİRALY, Donald Charles (1997) 'Think Aloud Protocols and the Construction of a Professional Translator Self-Concept' *The Cognitive Process in Translation and Interpreting*. Ed. Joseph H. Danks, et al. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- KOVALA, Urpo (1996) *Target* (8)1 119-147. *Translations, Paratextual Mediation, and Ideological Closure*. Amsterdam: John Benjamins.
- LAMBERT, José and Hendrik VanGorp (1985) 'On Describing Translations' *The Manipulation of Literature* Hermans, Theo. London: Croom Helm.

- LEFEVERE, André (1992a) *Translation / History / Culture. A Sourcebook*. London and New York: Routledge.
- LEFEVERE, André (1992b) *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge.
- RİFAT, Mehmet (1983) *Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları. Temel Metinlerin Çevirisiyle Birlikte*. İstanbul: YAZKO.
- RİFAT, Mehmet (2007). *Metnin Sesi* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayıncılık. 2007.
- TİRKONEN-Condit (1991) *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- TİRKONEN-Condit & John Laffling (eds.) (1993) *Recent Trends in Empirical Translation Research*. Joensuu.
- TOURY, Gideon (1985) 'A Rationale for Descriptive Translation Studies' *The Manipulation of Literature*. Hermans, Theo. London:Croom Helm.
- TOURY Gideon (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond* .Amsterdam: John Benjamins.
- TYMOCZKO, Maria (1998) *Meta: Translators' Journal*, 'Computerized Corpora and the Future of Translation Studies' (43) 4: 652-660.
- VAN LEUVEN-Zwart, Kitty M. ((1983) 1990) 'Çeviri Betimlemesinde Yöntem Ve Bu Yöntemin Çeviri Uygulamasıyla Bağıntısı' Çev. Müge Gürsoy - Yurdanur Salman. *Metis Çeviri* (10)56-64. İstanbul: Metis Yay.
- VARDAR, Berke; N. Güz, E. Öztokat, M. Rifat, O. Senemoğlu, E. Sözer. (1978) *Başlıca Dilbilim Terimleri*. İstanbul: İ.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu Yay.
- VARDAR Berke; N. Güz, E. Öztokat, M. Rifat, O. Senemoğlu, E. Sözer. (1980) *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- VARDAR Berke; N. Güz, E. Öztokat, O. Senemoğlu, E. Sözer. ((1988) 2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: (ABC(Multilingual)).
- Varlık Dergisi* (1992) Temmuz (1018) 18-33 "İki Ucu Dikenli Değnek: Çeviri" dosyası. İstanbul.
- VENUTİ, Lawrence (1995) *The Translator's Invisibility. A history of Translation*. London and N.Y.: Routhledge.
- VERMEER, Hans J. ((1996) 2007) *Çeviride Skopos Kuramı*. (Ayşe Handan Konar) İstanbul: İş Kültür Yay.
- ÜYEPAZARCI, Erol. (1997) *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes. Türkiye'de yayımlanan çeviri ve telif polisiye romanlar üzerine bir inceleme. 1881-1928* İstanbul: Göçebe Yayınları.
- YAZICI, Mine (2001) *Çeviribilime Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

İnternet Kaynakçası

(Çevirimiçi) <http://www.ceviribilim.com> [01. 02. 2009]

(Çevirimiçi) <http://www.istanbul.edu.tr> [05. 02. 2009]

(Çevirimiçi) <http://www.transint.boun.edu.tr/> [08. 02. 2009]